

	<b>Ettepanek / arvamus</b>	<b>Valdkond</b>	<b>Vallavalitsuse seisukoht</b>	<b>Kommentaariid</b>
1.	<p>Arengukava oli hea ning ladus lugeda ja suurem enamus loetust tegi rõõmu. Sellegipoolest tekkisid mõned ideed ja mõtted, mida soovin jagada.</p> <p>Haridus – seotus majanduse ja elanikkonnaga? Tulenevalt töövõimelise elanikkonna vähenemisest ja majandusstruktuuri muutustest tuleks pikemas vaates tähelepanu pöörata elukestvatele õppele ning töötajate ümberõppele. Hariduse valdkonnas kajastatakse vaid noori, puuduvad suunad haridus, eriti kutseharidussüsteemi kasutamisel ümberõppeks ja töötuse vähendamiseks.</p>	Haridus ja noorsootöö	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondlike arengukavade koostamisel.	<p>Arengukavas on hariduse ja noorsootöö peatükis kajastatud järgmised eesmärgid ja tegevused: Alaeesmärk 1.6: Täiskasvanuharidus ja elukestev õpe on kujunenud eluviisiks. Tegevus 1.6.1: Täiskasvanute tasemeõppe arendamine ning toetamine. Tegevus 1.6.2: Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise võimaldamise suurendamine.</p>
2.	<p>Tervishoid on eraldi peatükina välja toomata. Valdkond on küll märgitud sotsiaalse kaitse all, kuid jällegi arvestades elanikkonna vananemist ja mandrisaarlaste pensionõlveks Saaremaale naasmist on oluline tugevdada arstiabi kättesaadavust. Kui esmatasandi arstiabi kättesaadavust on mainitud ja mõõdikuna ära toodud tervisekeskuste rajamine, siis Alaeesmärk 1.2: Tervishoiuteenused on kvaliteetsed ja kättesaadavad inimese igas eluetapis juures sooviks näha mõõdikut ka eriarstiabi teenuste kättesaadavuse suurendamist Kuressaare Haiglas. Lisaks onkoloogilise abi parandamisele on kindlasti ka teisi krooniliste haiguste valdkondi, kus saab saarlasti säästa mandrile minekust ning pakkuda abi kohapeal.</p>	Sotsiaalne kaitse	<p>Toetada osaliselt. Täpsustada valdkonna lähtepositsiooni sõnastust järgmiselt: „Saareline asend seab abivajajatele piirangud väljaspool maakonda pakutavate tervishoiuteenuste kasutamiseks. Seetõttu on vaja tõsta esmatasandi ja eriarstiabi kättesaadavust Saaremaal, et võimaldada abivajajatele vajalik arstiabi ilma pika mandrilesõiduta.“ Käsitleda põhjalikumalt valdkondliku arengukava koostamisel.</p>	Vt ka ettepanek 26.
3.	<p>Liialt tagasihoidlik on eesmärk lairibainterneti ühenduse loomise suurendamiseks – kasv võrrelduna 2017. aastaks 2030 on ainult 1,3%! Lisaks ei ole internetiühenduste loomine seostatud ettevõtlusvajadusega. Kaugtöökohtade loomiseks</p>	Ettevõtluskeskkond ja majandus	Toetada. Täpsustada 2030. aasta sihttaset ja suurendada seda 95%-ni.	Vt ka ettepanek 50.

	ning ettevõtluse arenguks peaks olema e-Eestis elementaarne kiire interneti olemasolu. Seega tuleks püstitada eesmärk leibkondade soovijate ja/või ettevõtluse arengu kaudu või siis tõsta olemasolevat mõõdikut vähemalt üle 90%.			
4.	Turismi valdkonnas jääb kasutama võimalus tervisturismi arenguks. Liites loodus- ning päranditurismiga ka tervise-/heaoluturismi arendamise on Saaremaal suuremad võimalused konkureerida sügis/talvisel perioodil Pärnu ning Haapsaluga. Sellest peavad muidugi eelkõige olema huvitatud spaaetevõtlusega tegelevad sädeinimesed.	Ettevõtluskeskkond ja majandus	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondlikes ja/või Visit Saaremaa arengudokumentides.	Ettevõtluskeskkonna ja majanduse lähtepositsioonis perioodiks 2019–2030 (Saare maakonna turismi väljakutsed) on kirjas järgmine lause: „Potentsiaalseks arengusuunaks on terviseturismi edasiarendamine ja senisest suurem teadlikustamine.“
5.	Lk 42 (teed ja tänavad), täiendada, lisada lõik: Teede inventeerimise tulemina korrastatakse teeregistrit, kusjuures määratakse täiendavalt, läbi isikliku kasutusõiguse või sundvaldusega, kohalikeks teedeks üldkasutatava iseloomuga erateed. Samas kantakse kohalike teede nimekirjast välja teed, mille osas puudub avalik huvi. Vallal töötada välja kriteeriumid, kehtestada vastav kord ning leida võimalused erateede remondi toetamiseks. <i>(Selgitus: Valla teede inventeerimisega peaks valmis saama sel sügisel/aasta lõpuks. Teeregistri korrastamine tugineb volikogu määruse „Erateede avalikuks kasutamiseks määramise ja erateedel tasuta lumetõrje teostamise kord“ §-le 5. Juurdepääsuteede korrastamiseks on võimalik saada toetust läbi hajaasustuse programmi, kuid paraku on prioriteetid veevarustus ja kanalisatsioon.)</i>	Taristu ja keskkond	Toetada osaliselt. Täpsustada valdkonna lähtepositsiooni sõnastust järgmiselt: „On vaja välja selgitada avalikuks kasutuseks vajalikud teed ja tagada nende avalik kasutus. Erateed, mille puhul on suurem avalik huvi (nt kalmistute ja turismiobjektide juures), on vaja vormistada notariaalsete lepingutega või sundvalduse kitsendusega valla avalikeks teedeks. Suurema liiklustihedusega teed ja teed, mille vahetus läheduses on pühasustusega elamud, samuti suurema avaliku huviga objektideni viivad teed tuleb viia tolmuvaba katte alla.“	Praegune sõnastus: „Erateed, mille puhul on suurem avalik huvi (nt kalmistute ja turismiobjektide juures), on vaja vormistada notariaalsete lepingutega või sundvalduse kitsendusega valla avalikeks teedeks. Pühasustusega piirkondades vallale kuuluvad teed ja suurema avaliku huviga objektideni viivad teed tuleb viia tolmuvaba katte alla.“
6.	Lk 46 (jäätmekäitlus), täiendada, lisada lõik: Korraldatud jäätmeveos hajaasustuses propageerida kogukonna ühiskonteinereid, mis soetatakse ja remonditakse valla	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla	Ühiskonteinerite kasutamine on lubatud ja toimib praegu vabatahtlikkuse alusel. On ka külasid,

	<p>kuludega. Sellisel juhul toimuks jäätmemajanduse korraldus koostöös kogukonnaga (külavanem, MTÜ), kes sõlmib lepingu, peab kasutajate arvestust, kogub raha ja tasub arved.  <i>(Selgitus: Paljud sellised 1-2 talu teed, kus puudub avalik huvi ja kus vald teehoidu ei korralda, on halvas seisus ja ei kannata raskete prügiautodega sõitmist. Samuti pole sellistel teedel suurtel autodel võimalus ringi pöörata. Lõppkokkuvõttes prügiauto talu värava taha ei sõida ja konteiner või kott tuleb tuua kuhugi suure tee äärde. Individuaalne konteiner või koti variant peaksid hajaasustuses olema pigem erandiks. Mida rohkem on ühiskonteinereid, ehk nn kogukonna konteinereid, seda vähem on prügiautoga sõitmist, keskkonna saastamist ja seda soodsamad on prügi kogumise hinnad. Eeskuju võiks võtta Ida-Saaremaa valdadest.)</i></p>		<p>arengukavas. Käsitleda valla jäätmekava koostamisel.</p>	<p>kes viimasel ajal on ühise konteineri kasutamisest loobunud, sest ise on lihtsam vastutada oma prügi (koguse) eest. Kehvas seisus teed on kahtlemata korraldatud jäätmeveo puhul probleemiks. Kindlasti tuleb küsimust arutada 2020. aastal Saaremaa valla jäätmekava koostamise käigus. Külakonteinerite ostmise ja remontimine valla poolt ei ole mõistlik, sest sel juhul peaks samasuguse soodustuse looma kõigile vallaelanikele. Samuti pole mõistlik koormata külavanemaid/MTÜsid täiendava kohustusega pidada kasutajate üle arvestust ja koguda raha, kui nad seda vabatahtlikult teha ei soovi.</p>
7.	<p>Saaremaa valla arengukavas 2019–2030 pealkirja "Sadamad" all on nimetatud mitmeid sadamaid ja nende arendamise vajadust, kuid sealt puudub üldse Kuressaare Jahisadam. Samas kuulub Kuressaare Jahisadam vallale ja on Saaremaa valla olulisim merevärav väikelaevadele. Jahisadam rajati 20 aastat tagasi, kuid ei ole siiani saavutanud oma esialgse projekti järgseid parameetreid. Projekti kohaselt on sissesõidu faarvaatri garanteeritud sügavus vähemalt 3 m ja laius vähemalt 50 m. Praegu on vastavad näitajad 2 m ja 30 m. Sügavam ja laiem faarvaater võimaldaks sadamasse tuua väiksemaid reisilaevu, suuremaid jahte, regatte. Praegu ei ole see võimalik. Suureneksid sadama käive ja Kuressaare linna ettevõtete tulud. Kuressaare on merelinn ja Jahisadama arendamine on merelinnale kõige õigem tee arenguks.</p>	<p>Taristu ja keskkond</p>	<p>Arvestada osaliselt. Täpsustada valdkonna lähtepositsiooni järgmiste lausetega:          „Saaremaa vallas asuvad nii vallale, riigile kui ka eraomanikele kuuluvad sadamad. Vallale kuuluvatest sadamatest on paljud antud kohalike kogukondade kasutusse.“          „Kuressaare jahisadama sissesõidu faarvaater vajab süvendamist ja laiendamist, mis võimaldaks sadamasse tuua</p>	<p>Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.</p>

	Kuressaare Jahisadama ehituse lõpuleviimine vähemalt planeeritud mahus peab olema valla esimene ülesanne selles valdkonnas, realiseeritud kiiresti ja ka kajastatud vastavalt arengukavas.		väiksemaid reisilaevu, suuremaid jahte ja regatte.“ Käsitleda põhjalikumalt valdkondliku arengukava koostamisel.	
8.	Orissaare osavald on mitmel korral arutanud Orissaare piirkonna arenguvajadusi. Siinkohal esitame nimekirja nendest objektidest, mis on meie prioriteetide nimekirjas ning mis vajaksid investeeringuid järgnevate aastate jooksul. ORISSAARE GÜMNAASIUM, LASTEAED, MUUSIKAKOOL, NOORTEKESKUS Kogu Ida-Saaremaa piirkonnale ja ka Muhu vallale on vajalik Orissaare Gümnaasiumi jätkamine. Orissaare lasteaed, Muusikakool ja Noortekeskus vajavad investeeringuid õppevahenditesse, instrumentidesse ja tehnilistesse vahenditesse.	Haridus ja noorsootöö	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
9.	IDA-SAAREMAA SOTSIAALTEENUSTE JA EAKATE KESKUS Ida-Saaremaal sotsiaalteenuste kättesaadavus kehv. Puudub päevakeskus, terviseedendamise võimalused. Eakatel puudub oma keskus, kus korraldada sotsiaalseid ettevõtmisi ning tegevusi tervise hoidmiseks heal tasemel. Kolm varianti: 1/ Ehitada välja Rannapuiestee 10 teine korrus (allkorrusel kiirabi ja perearst). 2/ Ehitada Rannapuiestee 10 uus maja vastaval eesmärgil. 3/ Rekonstrueerida-ümberehitada vana internaatkooli hoone Kredex üürimajade projekti kaasabil, kus põhipartneriks vald ja lisaks kohalikud ettevõtjad. Sinna planeerida sotsiaalkorterid/üürikorterid ning alumine korrus Ida-Saaremaa sotsiaalteenuste ning eakate keskuseks. 4/ Eakate keskuse perenaine (0,5 kohta) – vajalik juba praegu, kui eakad saavad kooli hostelisse ajutisele pinnale.	Sotsiaalne kaitse	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.

10.	<p>ÜÜRIMAJA sotsiaalmajana või spetsialistide üürikorteriteks Orissaare piirkonnas on puudus nii üüripindadest siia tööle tulevatele spetsialistidele kui ka napib sotsiaalkortereid. Parimaks variandiks piirkonnas oleks järgnevalt esitatu, mis lisaks lahendaks ka Ida-Saaremaa vajaduse parema sotsiaalteenuste kättesaadavuse osas ning kindlustaks eakatele nende oma tegevuspinna.</p> <p>1/ Rekonstrueerida-ümber ehitada vana internaatkooli hoone Kredex üürimajade projekti kaasabil, kus põhipartneriks vald ja lisaks kohalikud ettevõtjad.</p> <p>Sinna planeerida sotsiaalkorteriid/üürikorteriid ning alumine korrus Ida-Saaremaa sotsiaalteenuste ning eakate keskuseks.</p>	Sotsiaalne kaitse, ettevõtlus-keskkond ja majandus	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
11.	<p>MAASI MAALINNA TURVALISUSE KINDLUSTAMINE</p> <p>Objekt kuulub vallale. Turvalisuse kindlustamiseks on vajalik teha valla eelarvest kaetavad kahe eesmärgiga investeeringud:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- renoveerida ja osaliselt ümber ehitada elektrisüsteem;</li> <li>- kindlustada paekivimüürid ohtlikult lagunenuid kohtades.</li> </ul>	Taristu ja keskkond, kultuur ja sport	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
12.	<p>ORISSAARE KULTUURIMAJA RENOVEERIMINE</p> <p>Allasutuse renoveerimiseks on projekt valmis. Planeerida renoveerimise tegelik algus arengukavasse sisse esimesel võimalusel.</p>	Kultuur ja sport	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
13.	<p>KERGLIIKLUSTEE RAJAMINE</p> <p>1/ Esimeseks prioriteediks on kergliiklustee Maasi maalinnani, mis annaks siduda Orissaares ja Illiku laul toimuvat maalinnaga.</p> <p>2/ Teiseks prioriteediks on kergliiklustee Saiklasse, kus liigub juba täna palju inimesi, põhiliselt seotud tööga Saikla ettevõtetes. Seal toimiks ehk ettevõtete huvi osaliseks investeerimiseks.</p> <p>3/ Kolmas prioriteet on pikendada kergliiklusteed suunaga Orissaarest väinatammini.</p>	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Käsitleda valla üldplaneeringu koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
14.	<p>SADAMAD</p> <p>1/ Taaliku sadam – valla omand, rendileping MTÜ Taaliku sadam.</p>	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.

	<p>Lahendada Taaliku sadama arengu edasine kulgemine. Vajalik omaosaluse katmine valla poolt. Sadamal seejärel alustada taotlust järgmise etapi ehitusrahade kindlustamiseks.</p> <p>Eesmärgiks kaluripaate randumine, suurte paatide ja ka jahtide (süvis küllaldane) vastuvõtmine.</p> <p>2/ Orissaare Jahisadam Illiku laiul – valla omand, rendileping MTÜ Piidivabrik. Illiku laiul asuva sadama arendamine on suur töö. MTÜ Piidivabrik on siin algataja, kuid vajab kindlasti valla toetust.</p> <p>3/ Orissaare Uisusadam – vajab toetusi olemasoleva taristu hooldamiseks ja parendamiseks. Toimiv kalurite kooslus.</p> <p>4/ Kõinastu sadam – vajab investeringut turvalise randumissadama ehituseks, kus avamerelt tulevate veevoogude takistamiseks. Hästi toimiv külakogukond.</p> <p>5/ Rannaküla sadam (nüüd Kirderanna) – välja ehitada kui puhkeala (kanalisatsioon, valgustus, sissesõidu süvendamine).</p>			
15.	<p>ORISSAARE ALEVIKU KESKUS</p> <p>Vajalik koostada uus detailplaneering COOP kaupluse ehitusega, kultuurimaja renoveerimisega seoses.</p> <p>Vajame visuaalselt paremat ning ka mugavamalt keskkonda (roheala, kõnnirajad, istepingid, valgustid, jms).</p> <p>Soov on ka turuplats.</p>	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Käsitleda valla üldplaneeringu koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
16.	<p>ORISSAARE LAULULAVA</p> <p>Vajalik parkla olemasolu. Rajada parkla lauluväljaku kõrvale praeguse tühermaa kohale. See on hetkel riigile kuuluv maatükk.</p>	Kultuur ja sport, taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
17.	<p>ORISSAARE STAADION</p> <p>Vajab rekonstrueerimist ja ümberehitust (sadeveetrassid, valgustus, jooksurajad, pallimänguplatsid, jm).</p>	Kultuur ja sport	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
18.	<p>BUSSIJAAAMA RENOVEERIMINE</p> <p>Kuulub vallale. Praegu sees kaks eraettevõtet (ilusalong, lillepood), tegutsevad edukalt. Lisaks on üldkasutatavad ruumid (ootepaviljon, WC).</p>	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla arengukavas.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjektide remonditöid.

	Katus laseb läbi, seinavärv maas, vaja on korrastada tagaosas asuvad ruumid staadioni kasutajatele.			
19.	ORISSAARE-ILLIKU TEE Orissaare ja Illiku vahelisele teetammile tuleb rajada vee liikumiseks vajalikud avad või rajada sild; puhastada teetammi ümbruse merepõhi mudast.	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla arengukavas.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
20.	ORISSAARE ELEKTRIFITSEERIMINE Elektriprojekti lõpuleviimise vajadus.	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla arengukavas.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte. Plaanis on esitada tänavavalgustuse parendamiseks uus projektitaotlus. Arengukavas on taristu ja keskkonna peatükis kajastatud järgmine tegevus: Tegevus 1.4.8: Tänavavalgustustaristu kaasajastamine ning optimeerimine nutikaid ja energiasäästlikke lahendusi kasutades.
21.	SAIKLA ELEKTRIFITSEERIMINE Elektriprojekti lõpuleviimise vajadus.	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla arengukavas.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte. Plaanis on esitada tänavavalgustuse parendamiseks uus projektitaotlus. Vt ka ettepanek 20.
22.	RIIGITEE Tagavere-Taaliku Vajalik mustkate, sest elanikke lisandub pidevalt; tee äärde jääb Ööriku surnuaed. Tihe kasutus juba praegu. NB! Kruusakatte uuendamisel tehti mõõtmised liiklustiheduse kohta tee Tagavere-poolses otsas. Kuid selle tee elanikkond on hoopis rohkem seotud Orissaarega, samuti asub Ööriku surnuaed Taaliku-poolse tee osas.	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla arengukavas.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte. Toetada seisukohta, et tee tuleks viia tolmuvaba katte alla, kuid tee kuulub riigile.
23.	MAASI MAALINNA ARENDAMINE	Kultuur ja sport, ettevõtlus-	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.

	<p>Maasi maalinn on piirkonna atraktiivseim ajaloolis-kultuuriline mälestis, seotud ka kaugema ümbruskonna ajalooaga. Kuulub vallale.</p> <p>Arendamise eesmärgiks on kogukonna kaasamise teel sotsiaalse ettevõtluse arendamine vastutustundlikul viisil ja keskkonnahoidlikult:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- investeringute jätkumine Maasilinna uuringuteks, mille tulemusena on nähtavale toodud ordulinnuse müürid ja need konserveeritud;</li> <li>- turvataristu parendamine ja Maasilinna rajatise piiride mahamärkimine;</li> <li>- parkimisala suurendamine ja turvalisemaks ehitamine; võimalusel lisamaa eraldamisega;</li> <li>- valla püsieraldis heakorraks (niitmine, võsa eemaldamine, prügivedu, korralikud tualetid);</li> <li>- turundusmeetmestiku rakendamine (legend, viidad, infostendid, voldikud, interaktiivsed vahendid);</li> <li>- kultuuriprogrammi väljaarendamine ja rakendamine (kontserdid, etendused, jms);</li> <li>- kogukonna kaasamine Maasilinna turistidele avamiseks erinevate ettevõtlusvormide abil;</li> <li>- kergliiklustee avamine Orissaarest (Illiku laiult) Maasi maalinnuseni, ühendades seeläbi kaks peamist turismiobjekti ja avades Orissaare senisest enam merele;</li> <li>- vabaõhulava ja vaatajaala väljaehitamine Maasilinna etenduste tarbeks.</li> </ul> <p>Sünergiat teiste osavaldadega aitab luua Maasilinna presenteerimine ühes pakendis Põide kiriku ja Kahutsi maalinnaga.</p>	<p>keskkond ja majandus, taristu ja keskkond</p>	<p>Toetada osaliselt. Lisada valdkonna lähteotsust (Saaremaa kultuuriobjektid) lause: „Vajalik on Maasilinna väljakaevamiste jätkamine ja eksponeerimine.“ Käsitleda põhjalikumalt valdkondliku arengukava koostamisel.</p>	
24.	<p>I-PUNKT</p> <p>Püsiva infopunkti vajadus alates maist kuni augusti lõpuni, kust Orissaare ja kogu Ida-Saaremaa külastajad saaksid vajalikku infot. Selleks on vaja püsitoetus valla poolt:</p>	<p>Ettevõtlus-keskkond ja majandus</p>	<p>Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla arengukavas.</p>	<p>Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte ja -tegevusi.</p>



	- suvel infopunkti tegevus teenuskeskuse majas ja selle kulud; - Ida-Saaremaa trükkide kujundamise ja trükkimise toetus.			
25.	Lisada arengukavasse: Meresõiduohutuse, rahvusvahelise mereturismi, kalapüügi ja kohaliku eluolu seisukohast strateegilise asukohaga Varese sadamas on käimas ulatuslik rekonstrueerimine ja kaasajastamine. Varese sadam arendatakse isetoimivaks, energeetiliselt sõltumatuks sadamaks läbi taastuenergia (sh tuulegeneraatori rajamise) kasutuselevõtu.	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Mitte toetada valla arengukavas oleva lause muutmist. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Arengukavas on valdkonna lähtepositsioonis (sadamad) kirjas järgmine lause: „Meresõiduohutuse, rahvusvahelise mereturismi ja kalapüügi seisukohast strateegilise asukohaga Varese sadamas on käimas sisuliselt uue ja kõigile nõuetele vastava sadama rajamine.“
26.	Täpsustada arengukava teksti lk 30–31 järgmiselt: „Inimese toimetulek ja abivajadus sõltub olulisel määral tema tervislikust seisundist. <u>Tervisemurega inimese esimeseks kontaktiks tervishoiusüsteemis on perearst või pereõde. Saaremaa vallas on 2019 a. juulikuu seisuga kokku 17 perearstinimistut, millest 4 on ilma perearstita. Enamik esmatasandi tervishoiuteenuse osutajatest asuvad Kuressaares. Väljaspool Kuressaaret on perearstipunktid Orissaares, Valjalas, Salmel, Kaarmal, Kihelkonnal, Kärlal, Leisis, Mustjalas ja Pihtlas. Igal päeval toimub perearsti vastuvõtt ainult Orissaares, Valjalas ja Salmel.</u> <u>Esmatasandi tervishoiuteenuse tugevdamine on vananevas ühiskonnas ja krooniliste haigete osatähtsuse kasvades võtmetähtsusega ülesanne.</u> Saare maakonna suurim ambulatoorsete teenuste osutaja ja ainuke statsionaarsete tervishoiuteenuste osutaja on Kuressaare Haigla Sihtasutus. <u>Eriarstiabi teenust pakuvad ka mõned erakliinikud.</u> <u>Suurim hambaraviteenuse pakkuja Saaremaa vallas on Kuressaare Hambapolikliinik SA. Lisaks osutavad Kuressaares ja Orissaares hambaraviteenuseid mitmed teenusepakkujad.</u>	Sotsiaalne kaitse	Toetada osaliselt. Täpsustada valdkonna lähtepositsiooni sõnastust järgmiselt: <u>„Esmatasandi tervishoiuteenuse tugevdamine on vananevas ühiskonnas ja krooniliste haigete osatähtsuse kasvades võtmetähtsusega ülesanne.</u> Saaremaa vallas on 2019. aasta juulikuu seisuga kokku 17 perearstinimistut. Väljaspool Kuressaaret on perearstipunktid Kaarmal, Kihelkonnal, Kärlal, Leisis, Mustjalas, Orissaares, Pihtlas, Salmel ja Valjalas. Kõigis nimetatud kohtades ei ole perearstide vastuvõtud igapäevased, aga teenus on tagatud pereõe kaudu. Saareline asend seab abivajajatele piirangud väljaspool maakonda	Vt ka ettepanek 2. Ettepanekus/arvamuses sisalduvatele küsimustele vastab sotsiaalosakond.

<p>Erakliinik Hanvar, Erakliinik Luukas, Kuressaare Hambapoliikliinik ning mitmed teised üldarstiabi, eriarstiabi ja õendusabi pakkujad. Esmatasandi tervishoiuteenus on tagatud Saaremaa kõigis piirkondades, vallas on 2019. aasta juulikuu seisuga kokku 17 perearstinimistut. Väljaspool Kuressaaret on perearstipunktid Kaarmal, Kihelkonnal, Kärlal, Leisis, Mustjalas, Orissaares, Pihtlas, Salmel ja Valjalas. Kõigis nimetatud kohtades ei ole perearstide vastuvõetud igapäevased, aga teenus on tagatud pereõe kaudu. Esmatasandi arstiabi ja teenused abivajajatele on vaja muuta kogu vallas kättesaadavamaks. Kõigi tervishoiuteenuste kättesaadavuse parandamiseks tuleb arendada valla transpordisüsteemi, sealhulgas arvestades puudega inimesi teenindava sotsiaaltranspordiga ning lähtudes sotsiaalselt tundlike sihtrühmade vajadustest.</p> <p>Strateegilised eesmärgid, alaeesmärgid, tegevused ja mõõdikud          Strateegiline eesmärk 1: Sotsiaalhoolekanne ja tervishoiuteenused toetavad inimeste heaolu, tervist ja toimetulekut ning on kõigile vallaelanikele vajaduspõhiselt kättesaadavad.          KÜSIMUS: Mõõdik 1- Loodud piirkondlike keskuste arv/seal pakutavate teenuste arv.  <u>Milliseid keskusi ja teenuseid on selle all mõeldud?</u>  <u>Sotsiaalteenused? Tervishoiuteenused? Kuhu need on mõeldud?</u>          Mõõdik 2 – Valdkondadevahelised arendused/selle kaudu parendatud teenuste arv  <u>Millised arendused on mõeldud valdkondade vaheliselt teenuste parendamiseks?</u></p>		<p>pakutavate tervishoiuteenuste kasutamiseks. Seetõttu on vaja tõsta esmatasandi ja eriarstiabi kättesaadavust Saaremaal, et võimaldada abivajajatele vajalik arstiabi ilma pika mandrilesõiduta. Samuti tuleb selleks arendada valla transpordisüsteemi, arvestades puudega inimesi teenindava sotsiaaltranspordiga ning lähtuda sotsiaalselt tundlike sihtrühmade vajadustest. Teatud juhtudel on siiski vaja kiiret ja turvalist transporti koos meditsiinilise toega. Kirjeldatud teenust, transportimaks patsiente haiglate vahel, korraldab Kuressaare Haigla. Teistele nimetatud teenuse vajajatele osutab 2019. aasta juulikuu seisuga sotsiaaltransporditeenust valla lepingupartner. Kriitilistes olukordades on kiiremaks lahenduseks helikopteri kasutamine, selle edukaks toimimiseks arendatakse valla ja Kuressaare Haigla koostöös vastavat tugitaristut“. Käsitleda põhjalikumalt valdkondliku arengukava koostamisel.</p>	
---	--	--	--

<p>Mõõdik 3 – Lisandunud teenusepakkujad erasektorist  <u>Arusaamatu, milliste teenuste pakkujaid on mõeldud, kui praegune tase on 0? Sotsiaalteenused? Tervishoiuteenused?</u></p> <p>KOMMENTAAR TÄIENDUSTELE JA PARANDUSTELE:          Parandasin Saaremaa valla arengukavas praeguse tervishoiu olukorra kirjeldust, lähtudes Eesti tervishoiu arengusuundadest, kus esikohal on esmatasandi tervishoiuteenuse tugevdamine. <i>Vananevas ühiskonnas ja krooniliste haigete osatähtsuse kasvuga seoses on võtmetähtsusega esmatasandi tervishoiu tugevdamine selle tõhusama toimimise tagamiseks, kuna enamiku terviseprobleemide korral saab inimene lahenduse just perearsti meeskonnalt. Esmatasandi tervishoiu mittetoimimisel langeb abivajajate aitamine haiglatele, mis suurendab tervishoiusüsteemi kulusid ja vähendab põhjendamatult eriarstiabi kättesaadavuse võimalust (EESTI TERVISHOIU ARENGUSUUNAD AASTANI 2020)</i></p> <p>Praegune olukord Saaremaa valla esmatasandi tervishoius on murettekitav. 4 nimistut on perearstita (1 linna ja 3 maapiirkonna nimistut), pensionieas (või kohe-kohe sinna jõudvaid) perearste on 5. Saaremaa vald peab olema valmis olukorraks, kus tuleb moodustada esmatasandi tervishoiuteenust pakkuv äriühing ja palgata sinna tööle perearstid.</p> <p>Minu arvates ei ole arengukavas mõistlik nimeliselt välja tuua üksikuid erakliinikuid, vaid nimetada neid üldsõnaliselt. Valla osalusega sihtasutused tuleks loomulikult ära nimetada. Transporditeenuse parandamine on vajalik ükskõik millise tervishoiuteenuse pakkuja juurde pääsemiseks, olgu see perearst, hambaarst või eriarst. Kindel on see, et enamus tervishoiuteenustest saab ka edaspidi olema Kuressaare linnas.</p>			
--	--	--	--

27.	<p>Arengukavas ei ole Sandla kultuurimaja rekonstrueerimist, ei ole ka Vaivere-Pihtla ega Vaivere-Vätta ega Kaali-Kõljala kergliiklusteede rajamist. Lugesin lause, et kergliiklusteed rajatakse vastavalt nõudmisele. Palun siis selgitada, millistest nõudmistest on jutt. Ka Vanamõisa karjääri juurde vetelpääste tulba rajamist ma ei leidnud. Ometi vallavanem ise kinnitas selle vajalikkust meie koosolekul.</p> <p><i>(Tiit Rettau kommentaar: veeohustusstend koos päästevahenditega on Vanamõisa karjääri juurde paigaldatud juuni lõpus.)</i></p>	Kultuur ja sport, taristu ja keskkond	<p>Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla arengukavas. Käsitleda valdkondliku arengukava (Sandla rahvamaja) ja valla üldplaneeringu (kergliiklusteed) koostamisel.</p> <p>Veeohustusstend koos päästevahenditega paigaldati Vanamõisa karjääri juurde 2019. aasta juuni lõpus.</p>	<p>Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte. Kergliiklusteede kohta on arengukavas valdkonna lähtepositsioonis kirjas järgmine lõik: „Kergliiklusteede võrgu laiendamiseks tuleb tõhustada koostööd riigiga ning uusi arendusi planeerida vajadusanalüüsi ja vastava pingerea alusel. Saaremaa valla kergliiklusteede võrgustiku, parandamist vajavate sildade ja teede potentsiaalsete investeringuobjektide loetelu, mille kohta tuleb koostada realistlik pingerida vastavalt avalikule huvile ja investeringuobjekti kulutõhususele, on toodud Saaremaa omavalitsuse ühinemislepingu lisa 2. Antud loetelu saab olla investeerimisobjektide pingerea moodustamise aluseks, kuid pingerida ise peab olema pidevas täienemises vastavalt tegelikele vajadustele ning koostatud uuringutes ja analüüsides esitatud ettepanekutele. Pingerida tuleb üle vaadata igal aastal.“</p>
28.	<p>Ühinemislepingus olevad Pihtla piirkonna 3 investeringute objekti: Sandla Kultuurimaja, Kaali-Kõljala ja Vaivere-Vanamõisa kergliiklusteed on jäetud arengukavades rahastuseta. Kas üldse on Saaremaa vallal plaan</p>	Kultuur ja sport, taristu ja keskkond	<p>Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla arengukavas. Käsitleda valdkondliku arengukava (Sandla rahvamaja) ja valla</p>	<p>Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte. Vt ka ettepanek 27.</p>

	<p>need objektid investeeringute kavva võtta, kuna 2021 oktoober kaotab ühinemisleping kehtivuse.</p> <p>Teen ettepaneku: ühinemislepingu investeeringute objektid, mida ei ole investeeringute plaanides aastani 2023, ikkagi arengukavasse sisse kirjutada. Sandla kultuurimajast ei ole ühtegi märget.</p> <p>Kuigi Saaremaa vallal ei ole juriidilist kohustust peale ühinemislepingu kehtivuse kaotamist eelpool nimetatud objektidega tegeleda, peaks olema ka moraalne kohustus, et üks piirkond (Pihtla) peaks arenema teiste Saaremaa piirkondadega võrdväärselt.</p>		<p>üldplaneeringu (kergliiklusteed) koostamisel.</p>	
29.	<p>Lisada arengukavasse:</p> <p>Saavutada lähiaastatel vabade elektri tootmissuunaliste liitumisvõimsuste olemasolu vähemalt mandri-Eesti keskmisel tasemel (ca 30-40MW).</p> <p>Võimalusel eelistada maismaal elektritootmisel päikeseelektrijaamu kui naabruskonda vähemhäirivat tootmisviisi.</p>	<p>Taristu ja keskkond</p>	<p>Võtta teadmiseks. Käsitleda Saare maakonna energiamajanduse arengustrateegia koostamisel.</p>	<p>Arengukavas on kajastatud taristu ja keskkonna peatükis järgmised tegevused:</p> <p>Tegevus 1.4.1: Taastuvate energiaallikate kasutuselevõtu edendamine ja toetamine erinevates sektorites (sh transport).</p> <p>Tegevus 1.4.3: Saaremaa energiabilansi ning taastuvenergia ja energiatõhususe rakenduskava koostamine.</p> <p>Tegevus 1.4.4: Uute energiatehnoloogiate arendamine ja kasutuselevõtmine.</p> <p>Tegevus 1.4.6: Koostöö elektrivõrkude halduritega elektritaristu ülekandevõimsuste suurendamiseks ja jaotusvõrgu töökindluse tõstmiseks.</p>
30.	<p>Lisada Saaremaa valla arengukavasse allolev eesmärk: Arendada ja ehitada välja Saaremaa kergliiklusteede võrgustik mööda</p>	<p>Taristu ja keskkond, kultuur ja</p>	<p>Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla</p>	<p>Vt ka ettepanek 27.</p>

	<p>suurimaid põhimaanteid (nt Kuressaare-Kuivastu (Orissaareni), Valjala-Kallemäe jne), et:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>*võimaldada tõmbekeskuste elanikel (seal kõike rohkem inimesi) liigelda tervislikumalt ja keskkonnasõbralikumalt (nii tööle kui ka muudele asjaajamistele);</li> <li>*tagada noortele ja tervisesportlastele sportimisvõimalused, mis vajavad siledat asfalti, nt rulluisutamine, rullsuusatamine jne (praegu see võimalus vaid Kuressaare ümbruses);</li> <li>*luua jalgratturitele ohutu liiklemisvõimalus (alles hiljuti oli jalgratturitega mitu kurba juhtumit, kuna nad pidid autoteel sõitma);</li> <li>*toetada lapsevankriga liikujatele ja beebidele õues liikumisvõimalusi;</li> <li>*arendada ja laiendada seeläbi turistide liikumistrajektoore, edendamaks Saaremaa turismi ja seeläbi toetamaks kohalike maapiirkonna ettevõtjate tegevust.</li> </ul>	<p>sport, ettevõtlus-keskkond ja majandus</p>	<p>arengukavas. Käsitleda valla üldplaneeringu koostamisel.</p>	
31.	<p>Arengukava lk-lt 46 leiab lõigu „Pakendi kohapealse kogumise soodustamiseks vallas hajusalt paiknevate pakendipunktide asemel on lähiajal plaanis koostöös kahe pakendiorganisatsiooniga käivitada Kuressaare ja Kudjape piirkonnas pilootprojekt elanikelt kodudest pakendite tasuta vastuvõtuks. See peaks vähendama ka pakendipunktide ületäituvust, mis on pikka aega probleemiks olnud.“ Projekt ei ole enam plaanis, vaid juba käimas, mistõttu pole antud sõnastus kohane.</p>	<p>Taristu ja keskkond</p>	<p>Toetada. Täpsustada sõnastust järgmiselt: „Pakendite kohapealse kogumise soodustamiseks ja pakendijätmete parema kvaliteedi ning taaskasutatavuse tagamiseks alustati 2018. aastal Kuressaares ja Kudjapel kodudest pakendite tasuta vastuvõttu. Järgmiste korraldatud jäätmeveo lepingute raames saavad kõik Saaremaa valla elanikud võimaluse anda kodudest pakendijätmeid ära väikese tasu eest. Kodudest</p>	

			pakendijäätmete tasuta kogumine võib tulevikus laieneda ka teistele suurematele tiheasustusaladele.“	
32.	Edastatud uuesti aprillis 2019 esitatud ettepanekud (kokku 9). Korrigeerida arengukava struktuuri. Muuta alapunktide nummerdust nii, et puuduksid kordused. Hetkel kehtivas arengukavas on alustatud erinevate teemade all eesmärkide ja tegevuste kajastamisel nummerdamist algusest.	Üldine	Mitte toetada.	Praegune eesmärkide (valdkonnapõhine) numeratsioon (iga valdkonna eesmärgid algavad eesmärgiga nr 1) on arusaadavam kui pakutud variant.
33.	Leisi noorteklubi loomine.	Haridus ja noorsootöö	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
34.	Leisi staadioni arendamine/väljaehitamine koos Päästeameti ja Kaitseliiduga tuletõrjespordi harrastamiseks sobiva staadionina.	Kultuur ja sport	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
35.	Leisi sisejõusaali kaasajastamine ja suurendamine.	Kultuur ja sport	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
36.	Pärsama hooldekodu juurde ca 30-le autole parkla väljaehitamine, mida saaksid kasutada lasteaia ja hooldekodu personal ja külastajad.	Sotsiaalne kaitse, taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
37.	Leisi-Triigi kergliiklustee väljaehitamine.	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Käsitleda valla üldplaneeringu koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
38.	Kergliiklustee Leisi Kooli juurest COOP kaupluseni koos vee- ja kanalisatsiooni ja tänavavalgustuse väljaehitamisega.	Taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Käsitleda valla üldplaneeringu koostamisel.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
39.	Leisi aleviku ühisveevärgi ja kanalisatsiooni väljaehitamine. Tegevus 1.2.2: Ühisveevärgi- ja -kanalisatsioonitorustike ning seadmete <u>väljaehitamine ja uuendamine</u> tiheasustusaladel.	Taristu ja keskkond	Arengukava muutmise eelnõu avalikustamisel olnud versioonis oli tegevuse 1.2.2 sõnastust vastavalt ettepanekule juba	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.

			täpsustatud (lisatud sõna „väljaehitamine“).	
40.	Melsase maja (Mustjala mnt 3, Leisi) rekonstrueerimine kasutuselevõtuks kogukonnamajana.	Ettevõtluskeskkond ja majandus, haridus ja noorsootöö, taristu ja keskkond	Võtta teadmiseks. Mitte toetada kajastamist valla arengukavas. Jätkata arutelu osavallakoguga.	Valla arengukava tegevustes ei kajastata üksikobjekte.
41.	Arengukavas rahvastiku kajastamisel tuua eraldi välja ja kajastada väikesaarte asustust ning muutuste trende.	Üldosa	Võtta teadmiseks. Kujundada koostöös väikesaarte esindajatega seisukoht, kas Saaremaa valla väikesaarte arengu kavandamine peaks olema kajastatud Saaremaa valla arengukavas või väikesaar(t)e arengukavas.	Pühasustusega väikesaarte seadus: Saarelise osaga kohaliku omavalitsuse üksus kavandab käesoleva seaduse §-s 3 nimetatud eesmärkide saavutamiseks väikesaare või saarterühma arengu kas: 1) kohaliku omavalitsuse üksuse arengukavas, milles nähakse ette väikesaare või väikesaarte kohta eraldi hetkeolukorra analüüs, strateegilised eesmärgid ja tegevused nende saavutamiseks, või 2) väikesaare või väikesaarte arengukavas.
42.	Arengukavasse lisada täiendavalt eraldi peatükina valla elukeskkonna üldistatud käsitlus ja muutuste trendid ning strateegilised eesmärgid. Vajalik on käsitada vallas looduskeskkonda, sotsiaalkeskonda, majanduskeskkonda, virtuaalkeskonda jt terviküsteemina. Muutused elukeskkonnas kui tervikus on pikaajalised ja mõjutavad oluliselt kogu valla arenguperspektiivi.	Üldosa	Võtta teadmiseks.	Valla arengukava on koostatud kuue valdkonna põhiselt ja käsitleb elukeskkonna erinevaid tahke. Lisaks on arengukavas esitatud valla üldised arengusuunad.
43.	Arengukavas võtta käsitlusse asustusstrateegia ja kava koostamine igale asustatud väikesaarele, et luua	Üldosa	Võtta teadmiseks. Kujundada koostöös väikesaarte	



	arenguperspektiiv ja eeldusi ehitusvõimalusteks, ettevõtluseks-majanduseks ja saareelanike sissetulekute suurenemiseks. Eesmärgiks on luua eeldusi noorte perede jäämiseks ja tulemiseks väikesaartele.		esindajatega seisukoht, kas Saaremaa valla väikesaarte arengu kavandamine peaks olema kajastatud Saaremaa valla arengukavas või väikesaar(t)e arengukavas.	
44.	Täpsustada üldist arengusuunda järgmiselt: „Kuressaare <u>kui ajaloolise</u> linna identiteedi hoidmine ja linnalise elukeskkonna arendamine“.	Üldosa	Toetada. Täpsustada sõnastust järgmiselt: „Kuressaare <u>kui ajaloolise</u> linna identiteedi hoidmine ja linnalise elukeskkonna arendamine“.	
45.	Täpsustada alapeatükis „Kuressaare roll Saaremaa valla arengus“ lauset „Kuressaare senine identiteet põhineb järgmistel märksõnadel: /---/ heade spordivõimaluste ja püsiva kultuurieluga (teater, kino, suveüritused)“ järgmiselt: „heade spordivõimaluste <u>ja mitmekülgse kultuurieluga</u> “.	Üldosa	Toetada. Täpsustada sõnastust järgmiselt: „heade spordivõimaluste <u>ja mitmekülgse kultuurieluga</u> “.	
46.	Täpsustada hetkeolukorra analüüsis lauset „Augustis toimuvad Kuressaare kammermuusika päevad, merepäevad ja teised traditsioonilised üritused üle Saaremaa /---/“ järgmiselt: „Augustis toimuvad Kuressaare kammermuusika päevad, <u>Saaremaa ja Kuressaare merepäevad, Salme rahvusvaheline viikingiturg</u> ja teised traditsioonilised üritused üle Saaremaa“.	Kultuur ja sport	Mitte toetada kajastamist valla arengukavas. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	
47.	Kasutada hetkeolukorra analüüsis „toidufestivali“ asemel nime „Saaremaa toidufestival“.	Kultuur ja sport	Toetada. Täpsustada ürituse nime järgmiselt: „Saaremaa toidufestival“.	
48.	Täpsustada hetkeolukorra analüüsis lauset „/---/ lisaks on ellu kutsutud ning korraldatud uusi kultuuri- ja spordiüritusi ning loodud spordivõistkondi“ sellega, et loodud on professionaalsetest muusikutest koosnev Läänesaarte Kammerorkester.	Kultuur ja sport	Toetada osaliselt. Sõnastada järgmiselt: „/---/ lisaks on ellu kutsutud ning korraldatud uusi kultuuri- ja spordiüritusi ning loodud spordivõistkondi ja kultuurikollektiive“.	

49.	Lisada hetkeolukorra analüüsi (kultuuriobjektid) erakunstistuudio Anne ja Saaremaa kunstistuudio tegevus kunstiõpetuse ja kaasaegse kunsti eksponeerijana.	Kultuur ja sport	Mitte toetada. Käsitleda valdkondliku arengukava koostamisel.	
50.	Vaadata üle ja vajadusel täpsustada mõõdiku „Lairiba internetiühendustega leibkondade osakaal kõigist leibkondadest“ sihttase 2030. aastaks. Praegu on baastase (2018) 89% ja sihttase (2030) 87%.	Ettevõtlus-keskkond ja majandus	Toetada. Täpsustada 2030. aasta sihttaset ja suurendada seda 95%-ni.	Vt ka ettepanek 3.
51.	Täiendada arengukava taristu ja keskkonna peatükis sadamate (lk 44) osa järgmise tekstiga: „Väikesaarte püsiühenduse ohutuks pidamiseks on vaja renoveerida Papissaare ja Vikati sadamad ning süvendada Vilsandi veetee.“	Taristu ja keskkond	Arvestada osaliselt. Lisada valdkonna lähtepositsiooni järgmine lause: „Tuleb tagada püsiasiustusega väikesaartega ühenduse pidamiseks vajalikud tingimused nii sadamates kui ka veeteedel“. Käsitleda täpsemalt valdkondliku arengukava koostamisel.	